

לשם שינוי הרב מואיז נבון

שמות פרק יג (יז) וַיְהִי בְשֵׁלַח פְּרַעֲהָ אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דְּרַךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וַיָּשׁוּבוּ מִצְרַיִם:

רש"י שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

כי קרוב הוא - ונוח לשוב באותו הדרך למצרים. ומדרשי אגדה יש הרבה :
בראתם מלחמה - כגון מלחמת (במדבר יד מה) וירד העמלקי והכנעני וגו'. אם הלכו דרך ישר היו חוזרים, ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו (במדבר יד ד) נתנה ראש ונשובה מצרימה, אם הולכים בפשוטה על אחת כמה וכמה :
פן ינחם - יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב :

Anthropology 101

Traditional Culture: established over ages endures over ages.

Popular Culture: arrived at overnight will be over in a night.

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דזויהי פתיחתא

... לא הביאן הקדוש ברוך הוא דרך פשוטה לארץ ישראל אלא דרך המדבר אמר הקב"ה אם אני מביא עכשיו את ישראל לארץ מיד מחזיקים אדם בשדהו ואדם בכרמו והם בטלים מן התורה אלא אקיפם במדבר ארבעים שנה שיהיו אוכלין מן ושותין מי הבאר והתורה נבללת בגופן.

בית הלוי שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

... והנראה דהנה המצריים בשיעבודם שתי רעות עשו לישראל. אחת רעות הגוף במה ששיעבדו בהם בחומר ובלבנים. עוד עשו להם רעות הנפש שהחטיאו וקלקלו אותם ע"י שיעבודם הקשה. וכמו דמצינו במדרש רבה (ילקוט בשלח רלד) על פסוק והמים להם חומה שהיה בעת קריעת ים סוף קיטרוג ואמרה הללו עבדו ע"י והללו עבדו ע"י מפני מה הללו נטבעין והללו ניצולין ובאה התשובה הללו עבדו מתוך שיעבוד מתוך טירוף הדעת שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון. הרי דאנסו אותם לע"י וקלקלו והחטיאו אותם בנפשותם. וזהו הטעם של ריבוי המכות והיסורים ששלח לפרעה וריבוי המופתים שהיו בהמכות, דכיון דעיקר חטא פרעה היה במה דקלקלם והשריש בלבם הרע וע"י באו עליו כל העונשים מדה כנגד מדה. ותכליתם היה כדי להשריש בלבם של ישראל יראת ה' ולעקור מלבם כל נטע ושורש הרע שהשריש הוא בלבם, ...

כלי יקר שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

... והנה מהידוע שלא היו ישראל ראויין לקבל התורה, כי אם אחר שעברו בים סוף ואחר שהלכו במדבר, כי בים סוף באו לידי אמונה שלימה בה' ובנבואת משה עבדו כמו שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וקודם שבאו לידי אמונה זו, פשיטא שלא היו ראויין לקבל התורה כל זמן שהיו מסופקים בנבואת משה ובאמונה בה', ואחר שבאו על ים סוף לידי אמונה זו מאז היו ראויים לקבלת התורה, והיו צריכין עוד לילך במדבר בארץ לא זרועה לקנות שמה מדת ההסתפקות, כי כך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ... והנה קודם שקיבלו ישראל התורה היו בכלל שאר העם ולא נבדלו עדיין בשלימות המיוחד להם מן שאר האומות על כן לא נקראו בשם בני ישראל [אלא "העם"], כי אם על ידי קבלת התורה אז הבדלים ה' מכל העמים להיות לו לעם סגולה :

פנים יפות שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

... עוד יש לפרש כי קרוב הוא, מפני שבאמת אחר קבלת התורה לא היו צריכים למלחמה כדכתיב [דברים א, כא] ראה נתן ה' אלהיך לפניך את - הארץ עלה רש וגו' כמו שיהיה לעתיד דכתיב [ישעיהו ב, ד] וכתתו חרבותם לאתים, ויהיה כוונת השי"ת שיקבלו את התורה ויעלו מיד לארץ ישראל בלי מלחמה, אלא שקבלת התורה לא היה אפשר עד חמישים יום, שקבלת התורה היה בחמישים שערי בינה כמו שנטלה באמת משה במ"ט שערי בינה, שנאמר [תהילים ת, ו] ותחסרהו מעט וגו' וביום יציאתם עלו למדרגה א', וירמז ע"י מ"ש וחמושים עלו א' מחמשים, וכיון שהיתה ארץ פלישתים קרובה ועדיין לא היו ראויים לקבלת התורה יצטרך למלחמה.

בית הלוי שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

והנה כשעשו העגל אמר משה רבינו (שמות לב) למה יחרה אפך בעמד אשר הוצאת ממצרים. ואיתא במדרש רבה (מג ז) דטענת משה היה דמשום שהיו בשיעבוד מצריים שהיו כולם עובדי ע"י ולכך גם הם נכשלו במעשה העגל, הרי דגם ביציאתם מ"מ נשאר עדיין אצל ישראל קצת רושם מטומאתן של מצריים עד שזה גרם להם שנית להכשילם בהעגל. ...

רבינו בחיי שמות פרשת בשלח פרק יג פסוק יז

וכתב רבינו חננאל ז"ל: שהולכים דרך המדבר לסבה אחרת, והיא כדי להרבות להם אותות ומופתים, כי אילו הולכים דרך ארץ פלשתים הקרוב ויתן הקדוש ברוך הוא בלבם שיתנו להם רשות לעבור דרך ארצם ושלא יעכבו אותם כלל היה האות קל, ועל כן חייבה החכמה להסב אותם דרך המדבר להיות האותות רבים וגדולים בירידת המן, ועלית השלו, והוצאת מים מן הצור, כי כפי מה שנתרחקו מן הישוב יגדל האות והמופת, ... ודע כי כל עניני ישראל ומקריהם במדבר הכל היה נסיון גמור, כדי שיגדלו נפשם השכלית במדרגות הבטחון שהוא שרש האמונה, כדי שיהיו ראויים לקבל התורה, ולסבה זו קרע להם את הימים מדי עברם לתוכו ולא בבת אחת, גם אחרי צאתם מים סוף אל מדבר שור, ובאו למרה והיו הימים מתוקים חזרו ונמררו ועל ידי העץ חזרו למתיקותם, וכל זה נסיון גמור וכענין שכתוב: (להלן טו, כה) "ושם נסהו", גם ירדת המן דבר יום ביומו ולא לימים רבים, הכל נסיון גמור כענין שכתוב: (להלן טז, ד) "ולקטו דבר יום ביומו למען אנסו", גם אחרי היותם ברפידים ורפו ידיהם מן התורה שקבלו במרה ובעונש זה בא עמלק ונלחם בהם, כי בעון בטול תורה הצרות באות לעולם, כל הענינים האלה היו נסיון גמור **כדי לקבוע בנפשותם** מדת הבטחון, ... כי מדת הבטחון עיקר גדול ויסוד התורה והמצוה.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לב

... א"א לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום, ולזה א"א לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום. וכאשר שלח השם משה רבינו ע"ה לתתנו ממלכת כהנים וגוי קדוש בידיעתו ית' ... והיה המנהג המפורסם בעולם כלו שהיו אז רגילין בו והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחות להם ולקטר לפניהם, ... לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם, כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל, והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת השם ויאמר השם צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה, ומפני זה השאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקים מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים שאין אמתות להם לשמו ית', וצונו לעשותן לו ית', וצונו לבנות היכל לו, ועשו לי מקדש, ושיהיה המזבח לשמו, מזבח האדמה תעשה לי, ושיהיה הקרבן לו, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ושישתחו לו ושיקטירו לפניו. ... שנמחה זכר ע"ז והתקיימה הפנה הגדולה האמתית באומנתו, והוא מציאות השם ואחדותו, ולא יברחו הנפשות וישתוממו בבטל העבודות אשר הורגלו ולא נודעו עבודות זולתם.

ואני יודע שנפשך תברח מזה הענין בהכרח בתחלת מחשבה ויכבד עליך, ותשאלני בלבך ותאמר לי איך יבאו מצות ופעולות עצומות מבוארות מאד והושם להם זמנים, והם כלם בלתי מכוונים לעצמם אבל הם מפני דבר אחר, כאלו הם תחבולה שעשה השם לנו להגיע אל כונתו הראשונה, ואי זה מונע היה אצלו לצוות לנו כוונתו הראשונה ויתן בנו יכלת לקבלה ולא היה צריך לאלו אשר חשבת שהם על צד הכוונה השניה. שמע תשובתי אשר תסיר מלבך זה החלי ויגלה לך אמתת מה שעוררתך עליו, והוא שכבר בא בתורה כמו זה הענין בשוה והוא אמרו **ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו'**, ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וגו', וכמו שהסב השם אותם מן הדרך הישרה אשר היתה. מכוונת תחלה, מפני יראת מה שלא היו יכולים לסבלו לפי הטבע, אל דרך אחרת עד שתגיע הכוונה הראשונה, כן צוה בזאת המצוה אשר זכרנו מפני יראת מה שאין יכלת לנפש לקבלו לפי הטבע עד שיגיע הכונה הראשונה, והיא השגתו יתעלה והנחת ע"ז, כי כמו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבודת בחמר ובלבנים והדומה להם ואחר כך ירחץ ידיו לשעתו מלכלוכם וילחם עם ילידי הענק פתאום, כי אין בטבעו שיגדל על מינים רבים מן העבודות ומעשים מורגלים, שכבר נטו אליהם הנפשות עד ששבו כמושכל ראשון, ויניחם כלם פתאום, וכמו שהיה מחכמת השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שהחליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף מרחיצה וכיוצא בהם יולידו הגבורה והפכס יולידו רך לבב, ונולדו גם כן אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבדות, וכל זה היה במצות אלהיות על יד משה רבינו, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה, **כן בא זה החלק מן התורה בתחבולה אלהית עד שישארו עם מין המעשה המורגל, כדי שתעלה בידם האמונה אשר היא הכוונה הראשונה,**

ושאלתך אי זה מונע היה לשם מצוותנו כוונתו הראשונה ויתן לנו יכולת לקבלה, תחייב זאת השאלה השנית ויאמר לך ואי זה מונע היה לשם שינחם דרך ארץ פלשתים ויתן להם יכולת להלחם, ולא היה צריך לזה הסבוב בעמוד ענן יומם ועמוד האש לילה, וכן תחייב שאלה שלישית על סבת היעודים הטובים אשר יעד על שמירת המצות והיעודים הרעים אשר יעד על העבירות, ויאמר אחר שכונת השם הראשונה ורצונו היה שנאמין זאת התורה ונעשה ככל הכתוב בה, למה לא נתן לנו יכולת לקבלה ולעשות תמיד, ולא היה עושה לנו תחבולה להטיב לנו אם נעבדהו ולהנקם ממנו אם נמרהו, ולעשותה הטובות ההם כלם והנקמות ההם כלם, כי זאת גם כן תחבולה שעשה השם לנו עד שיגיע ממנו אל כונתו הראשונה, ואי זה מונע היה אצלו לתת רצון מעשה העבודה אשר רצה ורחוק העבודות אשר מאסם, טבע מוטבע בנו. והתשובה על אלו השאלות השלש וכל מה שהוא ממינים תשובה אחת כוללת, והיא שהאותות כלם אף על פי שהם שנוי טבע ישנה השם איש אחד מאישי הנמצאות, אך טבע בני אדם לא ישנאו השם כלל על צד המופת. ומפני זה השרש הגדול אמר מי יתן והיה לבבם זה וגו', ומפני זה באר המצוה והאזהרה והגמול והעונש: ...

R. Soloveitchik, Sacred and Profane

The basic criterion which distinguishes freeman from slave is the kind of relationship each has with time and its experience. Bondage is identical with passive intuition and reception of an empty, formal time stream. When the Jews were delivered from the Egyptian oppression and Mosheh rose to undertake the almost impossible task of metamorphosing a tribe of slaves into a "nation of priests" [Shemoth 19:6], ... A slave who is capable of appreciating each day, of grasping its meaning and worth, of weaving every thread of time into a glorious fabric, quantitatively stretching over the period of seven weeks but qualitatively forming the warp and woof of centuries of change, is eligible for Torah. He has achieved freedom.